

Zaključak

Na pitanje o odnosima nacije i demokracije odgovor možemo dati samo kad govorimo o konkretnim slučajevima. Nacija po svojoj suštini nije ni demokratska ni antidemokratska tvorevina. Sve ovisi o sukobima u koje je uhvaćena, o načinu na koji se tumači u danoj situaciji, o značenju koje retrospektivno daje svojoj povijesti, kao i o načinu na koji anticipira budućnost. Nacija ima dva lica koja može pokazivati u različitim situacijama, ovisno o krizama kroz koje prolazi, odlukama koje donosi i vođama kojima se prepušta. S jedne strane, ona je povijesna zajednica u kojoj pojedinci pronalaze mogućnost razumnog djelovanja. Oni su s tom zajednicom povezani samim djelovanjem, ne samo posredstvom političke participacije nego općenito posredstvom *praxisa*, zajedničkim vijećanjem i donošenjem odluka, koje zahtijevaju svi sektori društvenog, privatnog ili javnog života. Pojedinci su povezani s nacijom u cjelini na temelju predodžbe koju oni o njoj imaju. Ali oni stvaraju »regulativnu ideju« o naciji. Predodžba nacije bit će toliko pozitivnija, koliko se na planu društvene i političke organizacije više podržava pravo i pravda. Ta pozitivna ideja je oblik »idealizacije«; ali ta idealizacija donosi na vidjelo sve što nacija obuhvaća, i ono negativno i nedostatno. Ideja služi kao načelo i motivacija za djelovanje usmjereno ka društvenom i političkom napretku.

Nacija se, s druge strane, može preobraziti u hipostazu, u transcendentalnu stvarnost s obzirom na djelatno društvo/zajednicu. Ta hipostaza može izazvati oduševljenje i posvećenost očuvanju zajedničke slobode. Ali ona

jednako tako može izazvati ubojstvo drugih i žrtvovanje u koristi glupih i moralno neprihvatljivih projekata. Jedinstvo te zajednice može se oblikovati uz pomoć praznih amblema bez smisla ili pak punih značenja s arhaičnim ili regresivnim obilježjima. Nacija se pojedincu može predstaviti gotovo kao osoba, čiju volju tumače karizmatične vođe, namećući joj smjer ophođenja. Pojedinaac može perverzijom osjećaja dužnosti pristati na potpunu žrtvu svoje osobe, uključujući tu i žrtvovanje dostojanstva da živi kao razumno biće. Sprega sa zajednicom u tom slučaju više nije sprega razuma i djelovanja; politička pasivnost stupa u savez s nacionalističkom strašću, s iluzijom sudjelovanja u moći cjeline.

Kad je riječ odnosa među nacijama, razvoj demokratskih praksa povezan je s dva bitna uvjeta, naime s djelatnim razrješenjem sukoba i s tumačenjem tradicija u smjeru šire univerzalnosti. Vojni, ekonomski, diplomatski i drugi sukobi s jedne strane reaktiviraju stari razdor između prijatelja i neprijatelja. Sloboda govora u tom slučaju može biti ograničena na mnogo načina, uključujući više ili manje svjesnu autocenzuru, izbjegavanje tabuiziranih tema, otpor prema osvješćivanju nasilja i besmislenosti koje proizlaze iz načina djelovanja i predočavanja vlastite nacije. Upravo zbog toga razvoj demokracije ovisi o međunarodnom poretku, koji djelatnom zabranom nasilja jamči sigurnost nacija i nacionalnosti, skupina i zajednica. Otuda i problem današnjeg doba koji je sadržan u pitanju je li zabrana nasilja moguća. Ako jest, u kojem obliku? U obliku globalne vlasti? Hegemonije koju vrši neka supersila? U obliku povratka klasičnoj shemi uspostavljanja ravnoteže među silama?

Kad je riječ o univerzaliziranju tradicije ona podrazumijeva - ako tako možemo odgovoriti na Hobsbawmovu i Rangerovu formulu - obnavljanje tumačenjâ. U vanjskim

odnosima to univerzaliziranje ovisi o razradi tumačenja koja moralnim, političkim i religijskim tradicijama daju prihvatljiv smisao za svako ljudsko biće, pogotovo za sve one koje tim tradicijama nikad neće pristupiti. Na planu međunarodnih odnosa to je jedan od uvjeta za pravo zajedničko djelovanje, jer uspostavlja mogućnost da se razumijemo i prije no što uopće uđemo u raspravu. Suprotno, ljudi koji svoje tradicije doživljavaju kao trajan izvor nasilja ili apsurdnosti ne mogu se razumjeti. Unutar iste nacije univerzaliziranje tradicije znači bolje priznanje jednakosti pojedincima, različitim društvenim skupinama i zajednicama različita podrijetla, uvjeta ili vjeroispovijesti. Otvarajući se prema unutarnjim razlikama naslijeđe moralnih stavova i predodžbi neke povijesne zajednice proširuje se tako da postaje smisljeno svim konstitutivnim skupinama, uključujući i novo pridošle i nove naraštaje. To univerzaliziranje nosi se s obnavljanjem razlika i njihovom neprekidnom preinakom, između važnog i nevažnog, javnog i privatnog. Što je bitno trebali bi prihvatiti svi, no ono se može i različito tumačiti. Nevažno je prepušteno slobodi ukusa i stvar je individualnih izbora. Etika koja upravlja društvenim odnosima predstavlja javni moral. Razlozi pristanka na norme te kolektivne etike privatni su. Ti razlozi u tom slučaju ukazuju na filozofska ili religijska uvjerenja svojstvena zajednicama mnijenja ili vjeroispovijesti. Te zajednice, kakve god bile razlike među njima, pronalaze svoje mjesto u tradiciji, čijoj obnovi pridonose čim njihova uvjerenja daju smisao i legitimitet etičkim normama zajedničkog života.